

16. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Київ: Мінрегіонбуд України, 2012. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_b_2_2_5_2011/1-1-0-1033 (дата звернення: 30.10.2024).
17. ДБН Б.2.2-6:2013. Склад та зміст схеми санітарного очищення населеного пункту. Київ: Мінрегіонбуд України, 2013. URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_b_2_2_6/1-1-0-1124 (дата звернення: 30.10.2024).

УДК 630[228+272]

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА “ВИШЕНСЬКИЙ”

Тімофєєв Д.Ю. – студент спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Науковий керівник: Рябоконт О.В. – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

***Анотація.** У статті розглянуто результати комплексного дослідження стану екосистем парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення “Вишенський” площею 45 га, що розташований у місті Вінниця. Проаналізовано екологічний стан парку, враховуючи його біорізноманіття, стан ґрунтів, водних ресурсів і вплив антропогенного навантаження на екосистеми. Особливу увагу приділено збереженню рідкісних видів флори і фауни, що знаходяться у його межах. Дослідження базується на сучасних методах екологічного моніторингу, таких як аналіз флористичного складу, оцінка рівня забруднення компонентів навколишнього середовища, а також вивчення змін у структурі екосистем під впливом людської діяльності. У статті запропоновано практичні рекомендації для збереження і відновлення природного балансу парку. Ключові результати дослідження акцентують увагу на необхідності інтеграції екологічних заходів до міської інфраструктури та активного залучення громадськості до збереження природних цінностей території парку.*

***Ключові слова:** екосистеми, охорона природи, заповідний об'єкт, функціональне зонування території, раціональне використання, місто Вінниця.*

***Summary.** The article reviews the results of a comprehensive study of the state of ecosystems in the park-monument of local significance “Vyshensky” with an area of 45 hectares, located in the city of Vinnytsia. The ecological state of the park is analyzed, taking into account its biodiversity, the state of soils, water resources and the impact of anthropogenic load on ecosystems. Special attention is paid to the preservation of rare species of flora and fauna within its boundaries. The study is based on modern methods of environmental monitoring, such as analysis of floristic composition, assessment of the level of pollution of environmental components, as well as the study of changes in the structure of ecosystems under the influence of human activity. The article offers practical recommendations for the preservation and restoration of the natural balance of the park. The key results of the study emphasize the need to integrate environmental measures into urban infrastructure and actively involve the public in the preservation of the natural values of the park territory.*

***Key words:** ecosystems, nature conservation, protected area, functional zoning of the territory, rational use, the city of Vinnytsia.*

Постановка проблеми. Вінницька область є територією з багатою природою, історією і культурою. Природні пам'ятки є унікальними і невід'ємними об'єктами спадщини нашої держави. Серед таких визначне і особливе місце займають парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (ППСПМ) – неповторні об'єкти, які гармонійно поєднують у собі красу природи і мистецьку цінність. У місті Вінниці до

таких об'єктів належить парк “Вишенський”. Сучасний стан екосистем парку не відповідає ландшафтно-екологічним, функціональним, флористичним і естетичним вимогам. Тому перелічені проблеми потребують детального вивчення для подальшої розробки заходів впорядкування, реконструкції, охорони і раціонального використання парку “Вишенський” [1, 8].

Об'єкт дослідження – екосистеми парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення “Вишенський” у межах міста Вінниці, площею 45 га.

Предмет дослідження – вплив різних чинників середовища на просторове розміщення, структуру, динаміку і функціонування екосистем парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення “Вишенський” м. Вінниці.

Результати досліджень. Парк – захищена, означена територія в її природному або близько до цього стану, призначена для відпочинку людей або отримання ними задоволення, а також захисту об'єктів дикої природи або природного місця існування. Парки об'єднують два аспекти: фізичний і соціальний. Природничий аспект відображає особливості статичної і динамічної природного середовища парків: клімату, рельєфу, материнських порід, ґрунтів, рослинного і тваринного світу, водойм тощо. Соціальний аспект відображає історію створення парків, їх стильові особливості, архітектурну та мистецьку цінність, тобто те, що робить парки частиною культурної спадщини. Наразі парки є ключовими елементами міської інфраструктури, формуючи зелену зону, яка виконує важливі функції для урбосередовища. Вони мають значний вплив на містобудівне планування, санітарно-гігієнічний стан територій і їхній естетичний вигляд. Зелені насадження не лише поліпшують екологічну ситуацію, але й створюють комфортні умови для життя населення. Вони облагороджують ландшафт, забезпечують гармонійний вигляд територій і надають додаткову привабливість спеціалізованим зонам міста, таким як лікарні, школи чи культурні установи. Парки мають суттєвий вплив на мікроклімат: очищують повітря від пилу і шкідливих речовин, регулюють температуру, зменшують шумове забруднення. Це сприяє створенню сприятливого середовища для життя, роботи і відпочинку, підвищує загальний рівень комфорту та добробуту міських жителів [2, 7].

Парк “Вишенський” – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення розташований у місті Вінниці (рис. 1). Його площа складає 45 га [8].

Рисунок 1. Місцезнаходження парку “Вишенський”

Метою створення парку є збереження і відновлення унікального природно-ландшафтного комплексу мікрорайону Вишенька у місті Вінниці. До складу Вишенського парку входять як незначні природні території, так і змінені людиною ділянки, такі як природні ландшафти, окремі цінні комплекси і об'єкти природи, історії та культури, що підлягають особливій охороні. Незважаючи на те, що Вишенський парк займає лише 5 % загальної площі міських паркових територій, він відіграє важливу роль як частина зеленої зони міста Вінниці.

Відповідно до Положення про парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва основними завданнями парку “Вишенський” є:

- охорона і збереження найбільш визначних та цінних зразків паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях;
- забезпечення належної охорони його території з усіма природними об'єктами, дотримання режиму території;
- збереження різноманітності рослинного світу;
- підтримка загального екологічного балансу в регіоні;
- рекреаційне призначення – місце відпочинку населення;
- еколого-просвітницька робота з підвищення рівня обізнаності населення про цінність компонентів рослинного світу та поліпшення його поінформованості про характер існуючої для них загрози;
- сприяння збалансованому використанню біотичних ресурсів [3-5].

За результатами інвентаризації зелених насаджень парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва “Вишенський” встановлено:

- у парку нараховується біля 64 видів дендрофлори. Паркову зону формує деревна, чагарникова і трав'яниста рослинність. Деревну складають різновиди дуба звичайного, дуба червоного, граба звичайного, клена польового, клена ясенелистого, липи дрібнолистої, липи серцелистої, берези бородавчастої, берези пухнастої, осики звичайної, тополі білої, тополі тремтячої, верби козячої, верби прутовидної, каштана кінського, горіха грецького, ялини європейської, сосни звичайної, сосни Веймутової, модрина європейської, ялиці звичайної та інших;
- рідкісними видами рослин у парку є модрина польська, дуб червоний, берека звичайна, катальпа бегонієвидна, горіх чорний, бук червонолистий, сумах;
- у парку є рідкісні види рослин, які підлягають індивідуальній охороні, такі як латаття біле, глечики жовті, альдрованда пухирчаста, сальвінія плаваюча та інші;
- до реліктових видів парку належать бруслина мала, брусниця карликова, плаун булавовидний, рутвиця смердюча та інші;
- дуже рідкісними видами рослин в парку є чебрець повзучий, анхуза Баррельє, келерія різнокольорова, аконіт несправжньопротитруйний та інші [6].

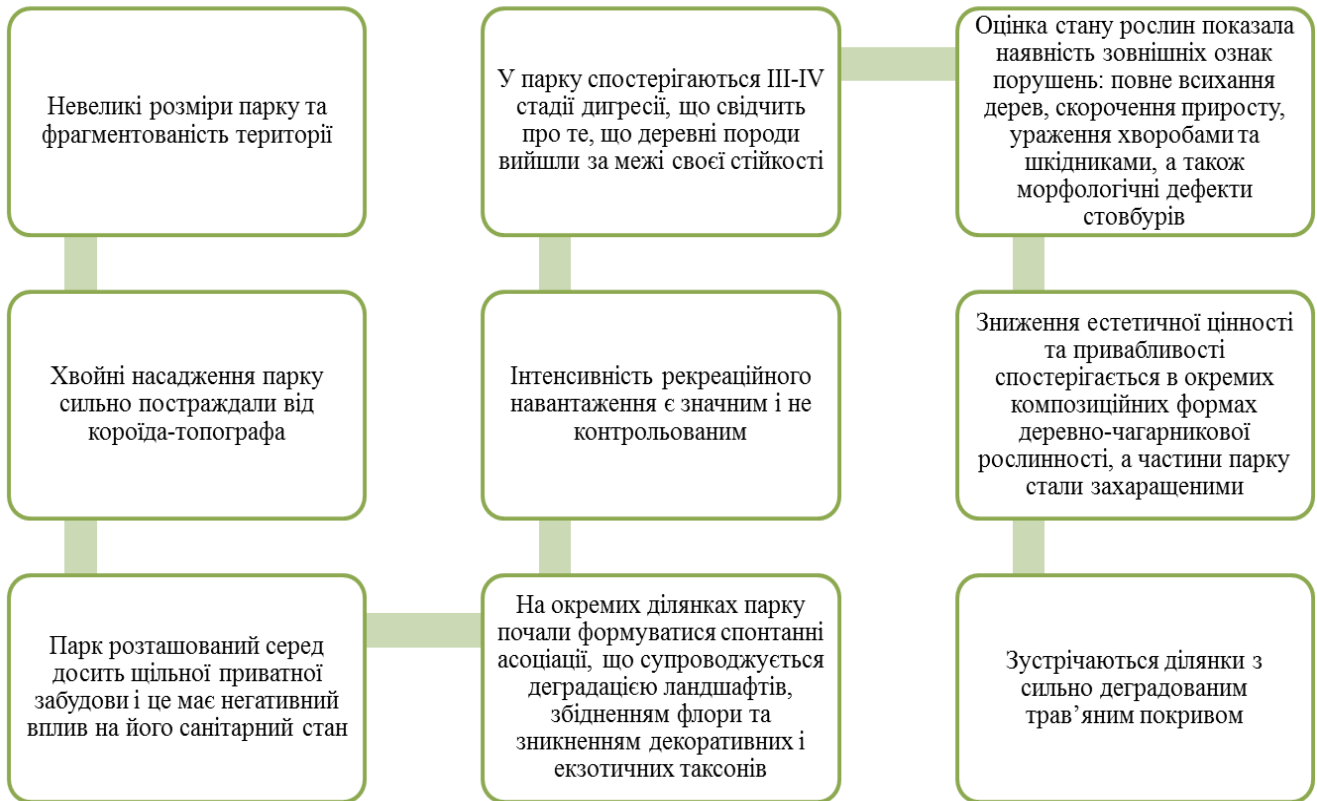
Результати аналізу стану екосистем парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва “Вишенський” подано на рис. 2.

Оцінка життєвого стану зелених насаджень парку “Вишенський”, проведена під час досліджень (інвентаризації), показала, що переважна більшість дендрофлори розподіляється за категоріями стану таким чином:

“добрий” – 58% від загальної кількості рослин;

“задовільний” – 32%;

“незадовільний” – 10%. Це свідчить про те, що приблизно десята частина облікованих дерев потребує видалення. Таким чином, паркові насадження загалом перебувають у доброму стані, але потребують періодичного догляду [5, 8].

Рис. 2. Стан екосистем парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва “Вишенський”

Загалом зниження естетичної цінності та привабливості спостерігається в окремих композиційних формах деревно-чагарникової рослинності, а частини парку стали захаращеними. Наразі через надмірне заселення окремих ділянок деревно-чагарниковою рослинністю відбулося пригнічення одних видів дерев іншими, більш стійкими та тіневитривалими.

У парку “Вишенський” зустрічаються ділянки з сильно деградованим трав'яним покривом. Причиною такої деградації є:

- збільшення періодів без опадів і з високими температурами влітку (висихання);
- надмірне витоптування під час масового відпочинку (рекреації) населення. За результатами проведених досліджень встановлено, що об'єкт дослідження перебуває в задовільному стані.

Для зменшення рекреаційного навантаження на різні види екосистем парку “Вишенський” пропонується використовувати екологічну стежку “Озеро Поділля”, яку часто місцеве населення називає “Вишенське озеро” (рис. 3) [8].

Висновки.

1. Збереження ландшафтно-біотичного різноманіття є неможливим без науково-методичного обґрунтування необхідності збереження, відтворення і раціонального використання унікальних парково-рекреаційних ландшафтних комплексів, які формують основу парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, що використовуються для рекреаційних, навчально-пізнавальних, естетичних, історико-культурних і архітектурних цілей. Успішність їхньої охорони залежить від ефективного функціонування екологічної мережі до складу якої вони входять як структурні елементи. Одним з таких заповідних об'єктів є парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення “Вишенський”.

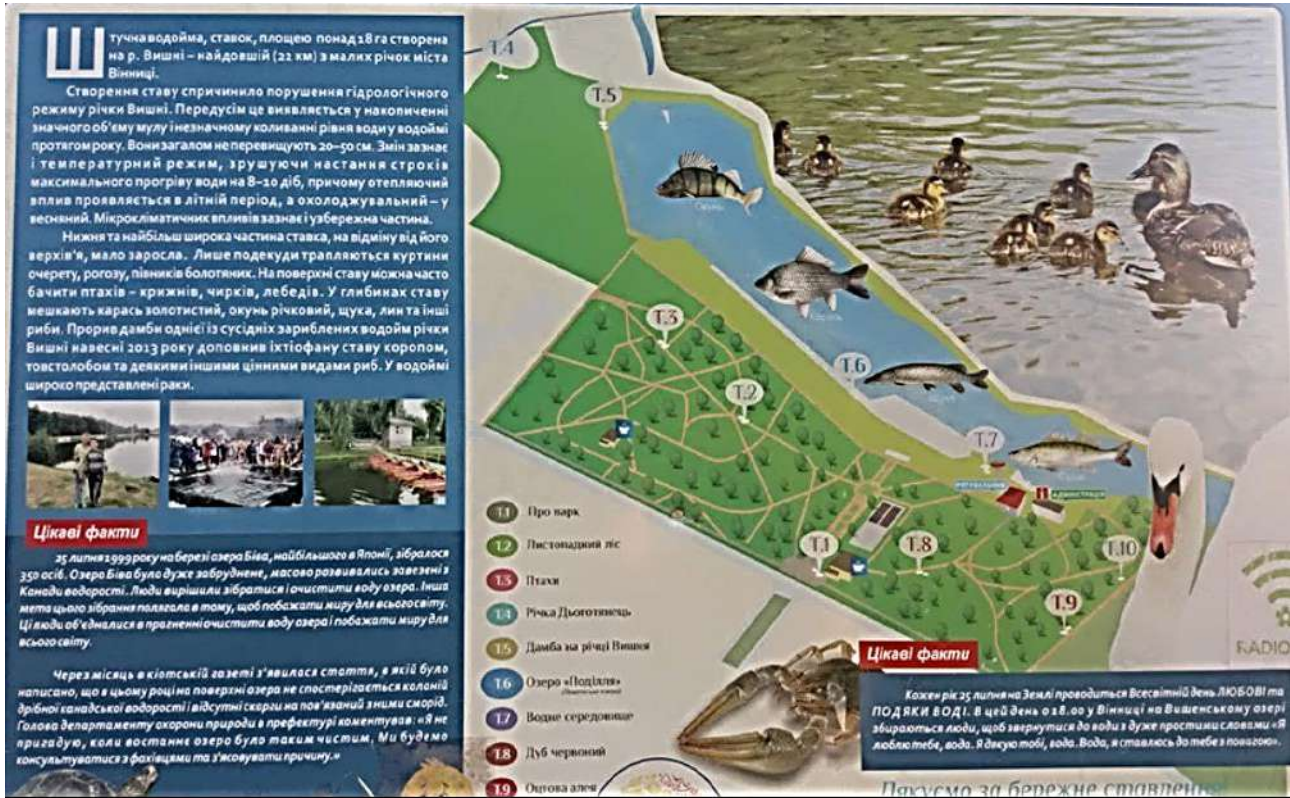

Рис. 3. Екологічна стежка “Озеро Поділля” (Вишенське озеро) у парку “Вишенський”

2. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення “Вишенський” (стара назва “Парк Дружби народів”) загальною площею 45 га, розміщується на південному заході міста Вінниці, на південь від житлового мікрорайону “Вишенька”. На півночі його територія обмежується автомобільною дорогою по вулиці Стахурського, південна частина парку переходить у зелену зону відпочинку вздовж ставка (“озеро”) на річці Вишня. Вишенський парк у місті Вінниця – парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (ППСПМ) місцевого значення, площею 45 га, є штучно створеним об'єктом, який виконує заповідну, екологічну, естетичну, рекреаційну і наукову функції. Такі території підлягають комплексній охороні та мають особливе нормативно-правове забезпечення. Для можливості забезпечення оптимального виконання всіх покладених різновекторних завдань цей об'єкт потребує відповідної організації та особливого підходу щодо функціонального зонування своєї території.

3. Парк “Вишенський” є штучно створеним заповідним об'єктом, який виконує заповідну, екологічну, естетичну, рекреаційну та наукову функції. Такі території підлягають комплексній охороні та мають особливе нормативно-правове забезпечення. Для можливості забезпечення оптимального виконання всіх покладених різновекторних завдань цей заповідний об'єкт потребує відповідної організації та особливого підходу щодо функціонального зонування своєї території. За результатами проведених екологічних досліджень встановлено, що парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва “Вишенський” перебуває в задовільному стані. На досліджуваній території відсутні ознаки функціонального зонування, і немає розробленого проєкту організації території. Це може свідчити про недостатнє планування і управління природними ресурсами, що може негативно впливає на збереження біорізноманіття, історико-культурних об'єктів і екосистемних послуг цієї території.

4. Парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва було закладено у 1972 році. Він виділяється типовими для широколистянолісової смуги і лісостепу деревно-чагарниковими видами. Ландшафтно-рекреаційний багатопротилежний об'єкт створено в поєднанні з просторово-планувальною структурою і типово-регіональною і екзотичною рослинністю. Паркову зону формує деревна, чагарникова і трав'яниста рослинність. Насадження чергуються з галявинами, наділеними багатим лучно-злаковим різнотрав'ям. Цей мальовничий зелений простір має у своєму складі упорядковані алеї з типових порід Поділля і Придніпров'я, а також дендрарій, який займає площу 8 га. Численні алеї сформовані дубом звичайним, липою серцелистою, кленом звичайним, березою бородавчастою, горобиною звичайною. Своєрідним продовженням бульвару Космонавтів є центральна алея парку, яка була закладена у 1981 році. Парк має стежкову мережу, спортивні і дитячі майданчики, місця тихого відпочинку, а тому задовольняє різноманітні потреби відпочиваючих.

Під час натурних досліджень встановлено, що:

- характерною рисою планування парку “Вишенський” є численні групи водно-болотних, прибережно-водних, деревно-чагарникових і трав'янистих рослин;
- у парку зустрічаються рідкісні, реліктові та регіонально рідкісні види рослин, які підлягають індивідуальній охороні;
- загалом нараховується біля 64 видів дендрофлори;
- зниження естетичної цінності та привабливості спостерігається в окремих композиційних формах деревно-чагарникової рослинності, а частини парку стали захаращеними;
- у досліджуваному парку зустрічаються ділянки з сильно деградованим трав'яним покривом. Причиною такої деградації є: збільшення періодів без опадів та з високими температурами влітку (висихання); надмірне витоптування під час масового відпочинку населення.

5. Територія парку на своїх межах має значне антропогенне навантаження. Це проявляється в освоєнні парку під городні ділянки (східна частина), нерегульованій рекреації (південна частина), забрудненню вихлопними газами автомобілів і засміченням. Значна ж частина території парку, зокрема, береги Вишенського “озера” і південний-схід потребують організації і впорядкування, з огляду на їх сучасний стан. Парк “Вишенський” має стати одним із найбільш привабливих, мальовничих і впорядкованих куточків м. Вінниці для масового відпочинку її мешканців і гостей міста.

6. На основі проведених досліджень запропоновано комплекс заходів для розвитку парку “Вишенський” та надання ним екосистемних послуг на основі оптимізації землекористування, ландшафтного дизайну, озеленення території з підбором екологічних груп екзотичних і декоративних рослин, що найбільш адаптовані до природних умов парку, благоустрою території в межах виділених функціональних зон.

Рекомендації. Для покращення стану екосистем, охорони і раціонального використання парку “Вишенський” необхідно:

- видалити обліковані дерева, які мають незадовільний стан;
- провести впорядкування захаращених ділянок парку для покращення естетичної цінності та привабливості;
- здійснювати моніторинг та розробка відповідних заходів щодо знищення осередків інвазійних видів;

- запровадити функціональне зонування парку для збереження біорізноманіття, історико-культурних об'єктів і екосистемних послуг;
- виконувати інвентаризацію і реконструкцію всієї його території;
- встановити паркан на всьому периметру парку;
- регулювати (обмежити) кількість пішохідних стежин;
- провести функціональне зонування території;
- створити дорожно-стежкову мережу і розробити екологічні стежки із встановленням стендів;
- провести господарські заходи для підтримання належного фітосанітарного стану парку;
- виконати комплекс біотехнічних заходів (розчистка і обрізка дерев і чагарників, вилучення всохлих дерев);
- розробити туристичні маршрути (екостежки, велодоріжки, тощо);
- встановити еколого-просвітницькі агітаційні матеріали для ознайомлення рекреантів із екологічним станом та зонами парку;
- проводити еколого-просвітницької діяльність з метою збереження біотичного і ландшафтнього різноманіття парку та підтримувати його належний екологічний стан;
- зберігати загальнодоступність місць відпочинку та інтеграцію парку в єдину міську інфраструктуру Вінниці;
- розмістити у парку центр поціновувачів (любителів) птахів, оформити оранжереї, сад каміння;
- облаштувати місця для паркування автомобілів, відкрити комфортні заклади харчування для відвідувачів парку;
- облаштувати сучасні дитячі майданчики, у тому числі з м'яким покриттям;
- оновити наявні спортивні майданчики та облаштувати нові;
- облаштувати дві великі літні сцени для проведення концертів і масових заходів;
- облаштувати корти для тенісу, ковзанок для зимових видів спорту, лижної траси;
- облаштувати місць під рекреацію – для купання, прокату катамаранів і човнів та іншого спорядження;
- підтримувати належний санітарний і екологічний стан парку (різних видів екосистем);
- розробити заходи з організації і постійного проведення екологічного моніторингу компонентів довкілля парку;
- з метою забезпечення підвищення рекреаційних, естетичних та науково-пізнавальних функцій деревних асоціацій рекомендувати відновити зрубані дерева шляхом посадки корінних дерев та розширити асортимент деревних порід шляхом висаджування цінних інтродукованих видів, які є акліматизованими для цих лісорослинних умов;
- створити картосхеми облаштованих екскурсійних маршрутів, шляхів підвищення рівня екологічної освіти і культури громадян та реалізації стратегії сталого розвитку мікрорайону Вишенька, а також підтримувати запропонований план управління парком “Вишенський” – довгострокові і оперативні цілі управління, стратегічні пріоритети та організаційну структуру управління.

Список використаних джерел

1. Гудзевич А.В. Природно-заповідна Вінниччина. Вінниця: Консоль. 2002. 128 с.

2. Екологічний паспорт Вінницької області. 2023 р.
https://www.vin.gov.ua/images/UPRTER/oholoshennia/2023_%20Vinnitska_08.12.2023_F.pdf (дата звернення: 25.09.2024 р.)
3. Матусяк М. В. Сучасний стан розвитку хвороб та шкідників зелених насаджень м. Вінниці та оцінка їхнього впливу на життєздатність деревних рослин. Сільське господарство та лісівництво: зб. наук. пр. ВНАУ. 2019. № 13. С. 217-227.
4. Мудрак О.В., Мудрак Г.В. Заповідна справа: навч. посіб. для студентів галузі знань 10 “Природничі науки”. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2020. 640 с.
5. Мудрак О.В., Мудрак Г.В., Поліщук В.М. та ін. Еталони природи Вінниччини. Монографія. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД” 2015. 540 с.
6. Нейко І.С., Мудрак Г.В., Нейко О.В., Дідур І.М., Матусяк М.В., Козак Ю.В. Лісові генетичні ресурси у контексті збереження біорізноманіття Вінниччини. Монографія. Вінниця: ТВОРИ. 2022. 500 с.
7. Попович С.Ю., Корінько О.М., Клименко Ю.О. Заповідне паркознавство. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2011. 320 с.
8. Вишенський парк. <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 15.11.2024)

УДК 630* [228+272+46]

Удовенко А.В. – магістрант спеціальності 101 “Екологія” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: **Лавров В.В.** – доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УРБОЕКОСИСТЕМИ НА ПРИКЛАДІ М. КИЄВА

***Анотація.** Оцінено рівень гемеробії в парках зеленої зони Києва. Виявлено певні порушення видового складу фітоценозів, біорізноманіття, витоптування ґрунту особливо на територіях поблизу об'єктів міської інфраструктури та рекреаційних зон. Запропоновано рекомендації для збереження екологічної цілісності екосистем, впровадження сталого міського планування.*

***Ключові слова:** гемеробія, міські зелені зони, біоіндикатори, біорізноманіття, екологічна стійкість.*

***Abstract.** The level of hemerobia in parks of the green zone of Kyiv was assessed. Certain violations of the species composition of phytocenoses, biodiversity, and soil trampling were identified, especially in areas near urban infrastructure facilities and recreational areas. Recommendations were proposed for preserving the ecological integrity of ecosystems and implementing sustainable urban planning.*

***Key words:** hemerobia, urban green areas, bioindicators, biodiversity, ecological sustainability.*

Актуальність дослідження. З розширенням міст та інтенсифікацією людської діяльності міські зелені зони зазнають дедалі більшого тиску, який суттєво змінює їхню екологічну цілісність. Зелена зона столиці України Києва об'єднує різноманітні території – від заповідних лісів до інтенсивно використовуваних міських парків, газонів, тощо. Усі вони мають важливе значення для підтримки біорізноманіття, зменшення забруднення та забезпечення рекреаційних та інших послуг. Однак, ці території все більше зазнають впливу різних антропогенних факторів – явище, яке можна зрозуміти за допомогою концепції гемеробії, що кількісно, інтегрально вимірює вплив людини на природні системи. Кожен тип озелененої території в Києві демонструє різний рівень гемеробності, залежно від їх розташування і факторів впливу – міська інфраструктура, рекреаційна діяльність, забруднення довкілля [1, 3-5]